

„GYERMEKVILÁGHÁBORÚ”

1914 – 1918

RAJZOKBAN

I. Csata

9

HÁBORÚ A RAJZLAPON
1914 – 1918, AHOGY A GYERMEKEK LÁTTÁK
Bogdán Melinda

41

BELLA ÉS KATÓ
KÉT RAJZOLÓ KISLÁNY – AKIBŐL MŰVÉSZ LETT

45

„PETRICH KATÓ CSINÁLTA”
ÉLETÚT, GYERMEKRAJZOK,
FELNŐTTKORI ALKOTÁSOK
Petneki Áron

59

KÖSZEGI BELLA ÉLETÚTJA
Günther Schreiber

68

KIÁLLÍTOTT TÁRGYAK JEGYZÉKE

79

SUMMARY
LIST OF EXHIBITED OBJECTS

84

Kiállításunk a Széphárom
Közösségi Térben /
Our exhibition in the
Széphárom Közösségi Tér
Gallery,
2016
(Kárpáti János Iván felv.)

Végül érzékelteti azokat a változásokat is, amelyek az egész hátszínhez hasonlóan a gyermeki világlátásban is bekövetkeztek a háború elhúzódásával, a körülmények egyre nehezebbé válásával.

Nem kívánjuk megismételni és reprodukálni az egykori budapesti tárlatokat, hiszen nincs is mivel – rajzanyaguk elveszettnek tekinthető. A most bemutatott anyagot részben múzeumunk gyűjteményéből válogattuk, amelyben egy antikvárium-ban nemrég felbukkant kisebb kollekció is látható. Részben más közgyűjteményekből és magántulajdonban lévő családi hagyatékokból is kölcsönöztünk. Ez utóbbiak érdekessége az, hogy két olyan kislány, Kőszegi Bella és Petrich Kató rajzait láthatjuk, akikből később grafikus és festő lett.³

3

A kiállítást részletesen elemezte Fejős Zoltán 2016. június 1-jén elmondott megnyitóbeszédében. Fejős Zoltán: Gyermekrajzháború – kiállítás. (Megnyitóbeszéd.) In: Magyar Múzeumok, 2016-06-16, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Y1hvqB1hSfMJ:archiv.magyarmuzeumok.hu/kiallitas/3359_gyermekrajzhaboru_%25E2%2580%2593_kiallitas_/print&num=1&hl=hu&gl=hu&strip=1&vwsrc=0 (2017-08-19).

A kiállítás rajzait a gyermeklélektani kutatások, a háborús pedagógia, valamint az önkifejezés igénye hozta létre. E képeket tekinthetjük a személyiségfejlődés lenyomatának, pedagógiai módszerek és a vizuális kultúra közvetítőjének, valamint esztétikai élvezetet nyújtó munkának, akár alkotói életművek kiindulópontjának is.

—
**KIÁLLÍTÁSOK
KÜLFÖLDÖN**
—

A háború hatását tükröző gyermekrajzok iránt azonban nemcsak idehaza, hanem külföldön is érdeklődés nyilvánult meg. A hadviselő felek szinte valamennyi országában igyekeztek összegyűjteni és elemezni ezeket az alkotásokat, amelyek száz évvel később Moszkva („Orosz katona akarok lenni!”, Állami Történeti Múzeum, 2014),⁴ Hamburg („Gyerekek háborút rajzolnak!”, Elba-sziget Múzeum, Wilhelmsburg, 2014),⁵ Bécs („Népeimhez!”, Osztrák Nemzeti Könyvtár, 2014),⁶ Nantes (Az iskolától a háborúig, 1914–1918, Nantes-i Történeti Múzeum, 2014),⁷ Sigmaringen (Otthoni front, Baden-württembergi Állami Levéltár, 2014)⁸ múzeumaiban, könyvtáraiban és levéltáraiban váltak újra láthatóvá. A párizsi Montmartre negyedben, a rue Sainte Isaure-ban működő általános iskola tanulóinak rajzait, melyeket ma a montmartre-i helytörténeti múzeum őriz, önálló monográfiában is közreadták.⁹ Az 1871-től ugyancsak Párizsban működő, erősen hazafias, sőt revan-sista szellemű École Alsacienne-ben készült rajzokat is összegyűjtötték és közzétették.¹⁰

4

«Я хочу быть русский солдат!». Детский рисунок времен Первой мировой войны из собрания Государственного исторического музея. Goszudarsztvennűj isztorieszskij muzej (2014. szept. 10. – nov. 10.). <http://www.shm.ru/shows/2139/> (2014-10-02); Stimme Russlands, http://german.ruvr.ru/2014_09_16/Der-Erste-Weltkrieg-wie-ihn-die-Kinder-sahen-2207/ (2014-10-28). A kiállítás kurátora Jevgenyij Lukjanov volt.

5

Kinder zeichnen Krieg! 100 Jahre alte Kinderzeichnungen. Museum Elbinsel Wilhelmsburg, 2014. aug. 1. – okt. 26. Ismertetések: Barske, Sven – Kaiser, Daniel: Der Erste Weltkrieg aus Kindersicht. NDR, <http://www.ndr.de/kultur/geschichte/Der-Erste-Weltkrieg-aus-Kindersicht,ausstellung1156.html> (2014-10-28). A múzeum levéltárosa, Peter Beenk egy padlásrendezés során bukkant egy „III Schule” feliratú papírkötegre, amely wilhelmsburgi iskolások kétszáz rajzát tartalmazta. Ebből rendezték a kiállítást.

6

An Meiner Völker! Der Erste Weltkrieg 1914–1918. Österreichische Nationalbibliothek, 2014. márc. 13. – nov. 2. Katalógus: Rauchensteiner, Martin (Hrsg.): An Meine Völker! Der Erste Weltkrieg 1914–1918. (Katalog anlässlich der gleichnamigen Ausstellung im Prunksaal der Österreichischen Nationalbibliothek vom 13.3. bis 2.11.2014). Wien, Amalthea Verl., 2014.

7

À l’école de la guerre, 1914-1918, Musée d’histoire de Nantes, 2014. jan. 25. – ápr. 20. Sajtóanyaga: http://www.chateaunantes.fr/sites/chateau-nantes.fr/files/dp_a_lecole_de_la_guerre.pdf (2017-08-14), katalógusa: Burki, Réjane – Gillardin, Delphine – Guitton, Véronique: À l’école de la guerre, 1914–1918. Nantes, les Éd. Château des ducs de Bretagne, 2014.

8

Heimatfront. Der Erste Weltkrieg in Dokumenten des Staatsarchivs Sigmaringen. Landesarchiv Baden-Württemberg, 2014. nov. 7. – 2015. márc. 6.

9

Pignot, Manon (avec la collab. de Roland Beller): La guerre des crayons. Quand les petits Parisiens dessinaient la Grande Guerre. Préface: Stéphane Audoin-Rouzeau. Paris, Parigramme, 2004.

10

Válogatás az École Alsacienne háborús rajzaiból: <http://ecole-alsacienne.org/spip/les-dessins-de-la-grande-guerre.html> (2015-02-16).

VERMES LÁSZLÓ:
Kiállítási plakát /
Exhibition poster,
1915

15 KAT. SZ. / CAT. NO.

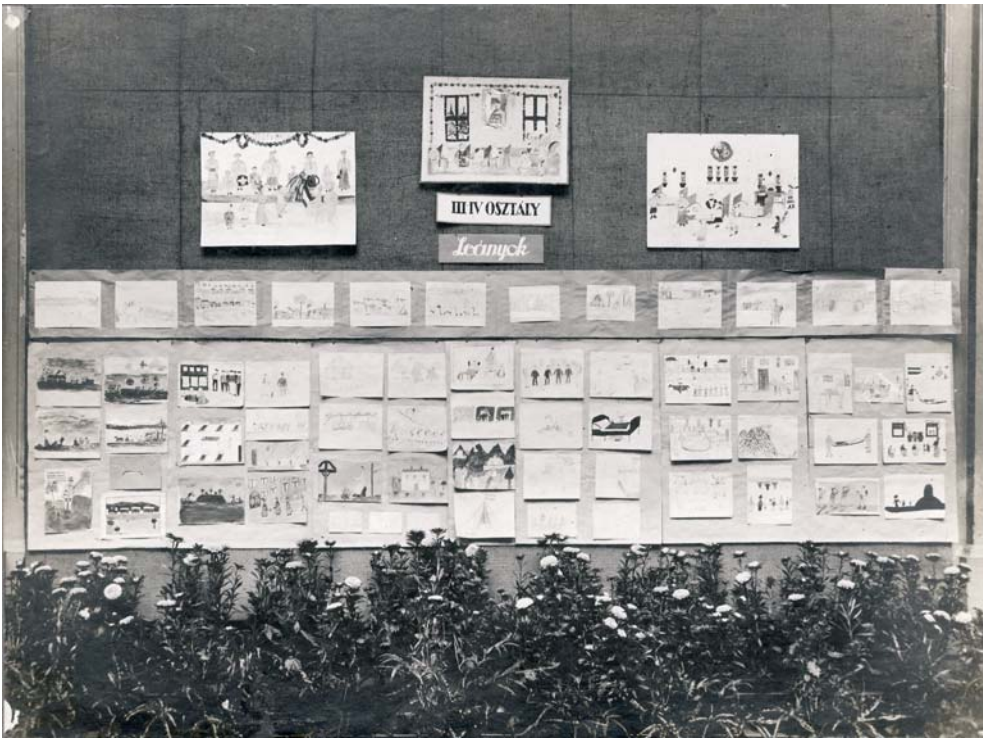
WEINWURM ANTAL felv.:
Györgyi Kálmán arcképe /
Kálmán Györgyi's portrait,
cca 1900 kör.

21 KAT. SZ. / CAT. NO.

MÜLLNER JÁNOS felv.:
Háborús gyermekrajz-
kiállítás /
Exhibition of Children's
Drawings of the War,
fotó,
1915

17 KAT. SZ. / CAT. NO.

(A kötetet Tóth Árpád kritikája szerint „felsőbb leányiskola-tónus”, „kishadnagyos, sóhajrepülő, virággal meghalós hangulatok szentimentalizmusa”, „frázis-öblögetés, a magyarok istenének indián ordítózású körülemlegetése, a képviselőválasztási kortes-rigmusok háborús alkalmazása” jellemezte.)⁴¹

Külön hangsúlyozták a földrajz tanításának fontosságát (ez a tárgy ugyanis még az akkori viszonyok között is háttérbe szorult), különös tekintettel a gazdasági és etnikai geográfiára. A számtanban katonai tartalmú szöveges példákat kellett megoldani, sőt a magasabb osztályokban akár a löelemképzéshez szükséges matematikai alapokat is el lehetett sajátítani. Az állampolgári ismeretek során kiemelték: „A polgári jogok korlátozása a háborúban nem önkény, hanem az állam önfenntartására irányuló törvényes állapot.” A testnevelés pedig a felsőbb osztályos fiúkat egyenesen a sorkatonai szolgálatra készítette elő. Mindent összevéve, a háborús pedagógia meghatározó alaphangja a háború dicsőítése, heroikus oldalának kiemelése, hazafias szólamokba öltöztetése volt. Az erkölcsstan oktatása során külön felhívták a figyelmet arra, hogy óvni kell a tanulókat a sebesült katonáktól nyert információktól. „...a gyermekek majdnem mindnyájan beszéltek már vagy fognak beszélni sebesült katonákkal, hallják a sebesült katonák dolgait cselédektől és pajtásoktól. A sebesült katona pedig, akinek szavát pedig a gyermek természetzerűleg sokkal nagyobb figyelemmel hallgatja, mint a tanítóét (vajmi gyakran áhítattal lesi!), bizony ritkán van megáldva paedagógiai érzékkel és szavai mélységes impressziójuknál fogva az erkölcsi nevelésnek megannyi aknáit lehetnek.”⁴² Magyarán nem az obszitosok háryjánoskodásától, hanem a front szenvedéseit megjárt katona valós élményeitől akarták „megvédeni” a tanulókat.

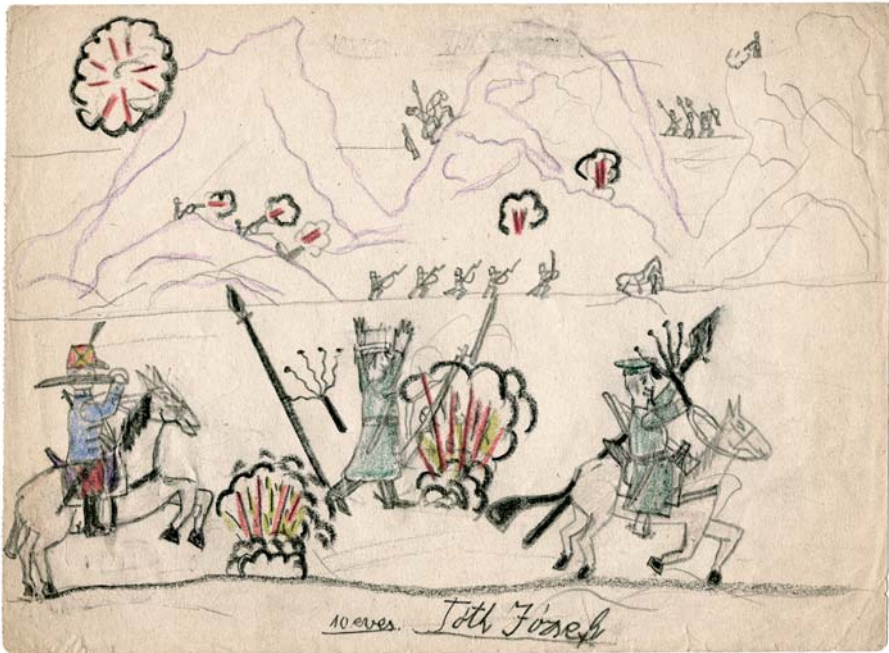

SOMORJAI KÁROLY:
Várostrom /
Siege,
1915

33 KAT. SZ. / CAT. NO.

41 Tóth Árpád: Gyulai Ágost: Háborús antológia. In: Nyugat, 10. 1917:5. 507–509.
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00217/06617.htm> (2017-08-12).

42 Szabó László: A háború etikai vonatkozásai az iskolában. In: A háború és az iskola i. m. 214.

TÓTH JÓZSEF:
Magyar – orosz ütközet /
Battle between Russians
and Hungarians,
1915

35 KAT. SZ. / CAT. NO.

VÉRTESI BÉLA:
Magyarok és oroszok
harca /
Struggle between
Russians and Hungarians,
1915

36 KAT. SZ. / CAT. NO.

PETRICH KATALIN:
Önarckép,
1929 kör. /
Self-portrait,
cca 1929

93 KAT. SZ. / CAT. NO.

FELNŐTTKORI ALKOTÁSOK

Petrich Kató festészetének legtermékenyebb ideje az 1945-ig terjedő korszak volt. Szinte valamennyi hagyományos festészeti és grafikai műfajt kipróbált. A háború előtt a néprajzi kutatásba is bekapcsolódott, ez nagyban meghatározta témaválasztásait is. Vásznain falusi asszony- és gyermekarcok, a paraszti munka, a nógrádi, sárközi vagy baranyai tájak tűnnek fel. Az Országos Táj- és Népkutató Intézet tagjaként részt vett a nyári táborozások gyűjtőmunkájában (Kiskunhalas, Decs, Sárpilis).⁶⁸ A gyűjtést sok rajzzal és fényképpel dokumentálta, ezek többsége ma a Néprajzi Múzeumban található.⁶⁹ 1943-tól tagja volt a Magyar Képzőművészek Országos Szövetségének. 1945 után kevesebb lehetőséggel ugyan, de haláláig alkotott.

68 Petneki Katalin: Festészet és falukutatás. Petrich Katalin néprajzi kutatásai az 1930–1940-es években. In: Néprajzi Értesítő – Annales Musei Ethnographiae 98. Bp., Néprajzi Múzeum, 2017. 95–115.
69 Granasztói Péter: Rimóc, Tard, Kiskunhalas és Sárpilis néprajzi képei. Petrich Katalin rajztanár, képzőművész hagyatéka a Néprajzi Múzeumban. In: Néprajzi Értesítő – Annales Musei Ethnographiae 98. Bp., Néprajzi Múzeum, 2017. 91–93.

PETRICH KATÓ
festődoboz, belül olaj
színvázlattal,
1930-as évek /
KATÓ PETRICH's
color box, oil painting
color schemes inside,
1930s

102 KAT. SZ. / CAT. NO.

PETRICH KATALIN:
Kis festett faedény /
Little painted wooden jar,
Mohács, 1931

103 KAT. SZ. / CAT. NO.

Tankönyv-illusztrátori tevékenysége főként erre az időszakra tehető. 1948 és 1971 között általános iskolai francia nyelvkönyveket és énekkönyveket, énekzenei munkafüzeteket, nemzetiségi tankönyvet illusztrált.

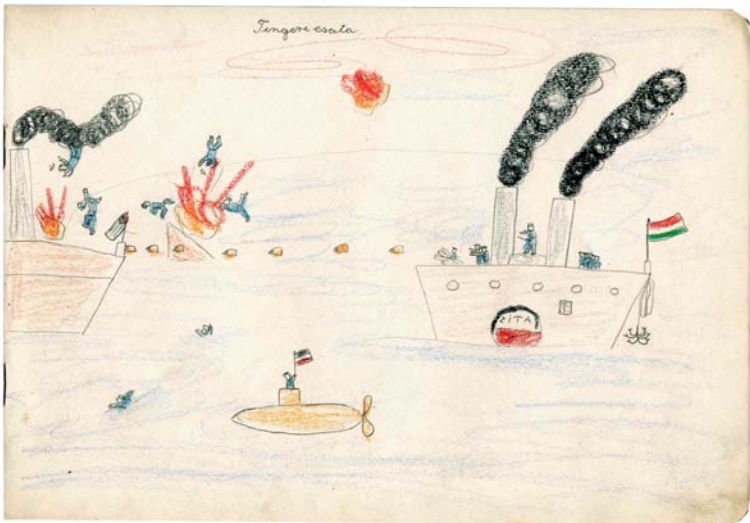
Első műveit már főiskolás korában bemutatta nyilvános tárlaton, festményeiből vásárolt a Fővárosi Képtár (ma a Magyar Nemzeti Galériában), a mohácsi és pécsi törvényhatóság, Baranya vármegye. Csoportos kiállításokon vett részt Sopronban (1929), Mohácson (1938), Szegeden, Újvidéken (1944), a háborút követően Budapesten a Pedagógus Szakszervezetben. Mivel 1956 után nem lépett be a Képzőművészeti Alapba, így többé nem kapott kiállítási lehetőséget. Halála után képeiből Budapesten és Sopronban volt látható válogatás.⁷⁰

Petneki Áron

70 Szakolczay Lajos: Szépben való bizodalom. Petrich Kató kiállítása a Magyar Írószövetség Klubjában. In: Magyar Napló, 2010:7. 51–52.; Pluzsik Tamás: Petrich Kató festőművész kiállítása a Liszt-központban. Soproni ihletésű képek. In: Soproni Téma, 2016. március 23. <http://www.sopronitema.hu/kultura-muveszetek/5890-soproni-ihletesu-kepek.html> (2016-03- 30).

KŐSZEGI BELLA:
Tengeri csata /
Sea fight,
1916

107 KAT. SZ. / CAT. NO.

KŐSZEGI BELLA:
A katona búcsúja
családjától /
A soldier saying good-bye
to his family,
1916

108 KAT. SZ. / CAT. NO.

KŐSZEGI BELLA:
Tábori konyha /
Camp kitchen,
1916

109 KAT. SZ. / CAT. NO.

a mesevilághoz, ami számukra fontos menedéket jelentett a felnőttek kegyetlen világa előtt. Ennek sötét oldalait már nagyon korán kezdték megismerni, és számos humoros, sokszor szatirikus rajzban igyekeztek leleplezni.

Mialatt otthon a két kislány egymással szemben ült és rajzolt, tréfás jeleneteket és meséket gondolt ki és színdarabokat állított saját készítésű színpadra (mindegyik színdarab szereplőit kartonra festették a megfelelő divatos vagy korbű jelmezben), a külvilágban – messzi harctereken, idegen földön – tombolt a háború.

A megszokott élet egy ideig még látszólag tovább folytatódott. Apjukat gyerekkori betegsége és gyengesége miatt nem hívták be katonának, de annál szenvedélyesebben politizált otthon. A harcok, nagy csaták állandó beszédtemává váltak, ezért a kislányok is rajzolni kezdték a háborút.

Kiemelkedő eseményszámba ment Ferenc József 1916-ban bekövetkezett halála és utódja, IV. Károly nagy pompával végbement budai koronázása, melynek a két testvér szemtanúja volt.

1918 júniusában a szatmári vakáció alkalmat nyújtott arra, hogy megismerkedjenek és kezet fogjanak egy valódi harcossal. A fiatal katona egy osztrák rokon volt, aki családi látogatásra kapott engedélyt.”

[Egyébként a családnak volt világháborús halottja is: a Nádasdy huszárezredben szolgáló hilibi Haller József főhadnagy, aki a szerb fronton kapott halálos betegséget. Sírját és emléket ma is őrzik Sopronban.]⁷²

KŐSZEGI MARGIT:
A tábori ebéd /
Lunch in a military camp

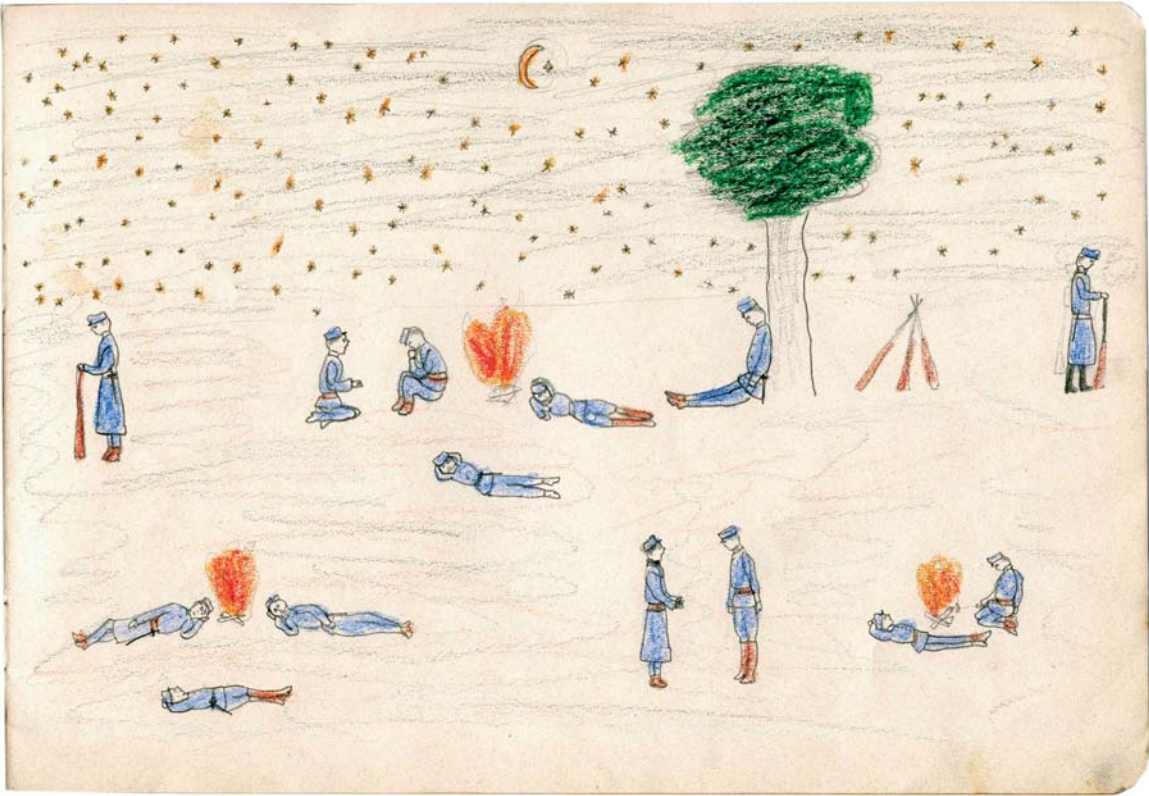
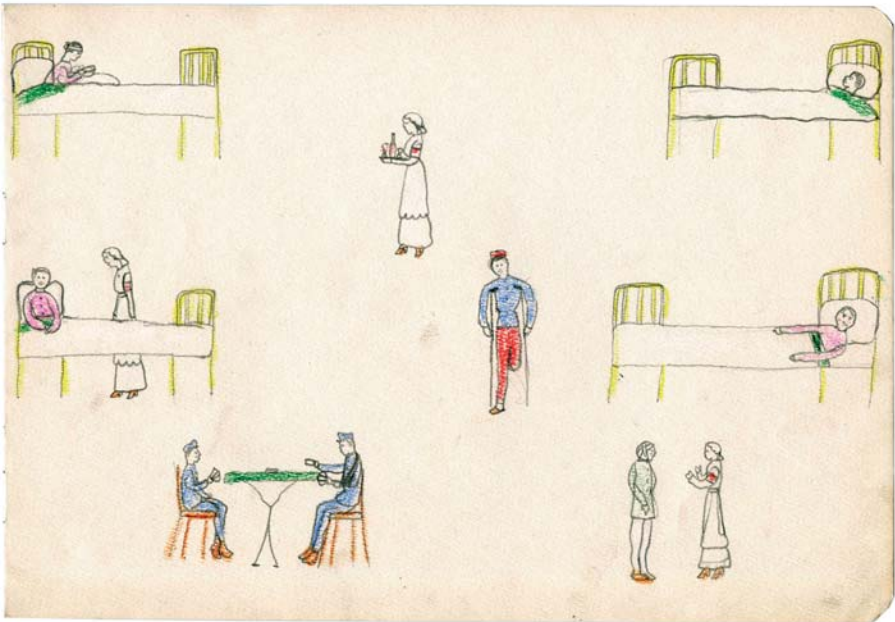
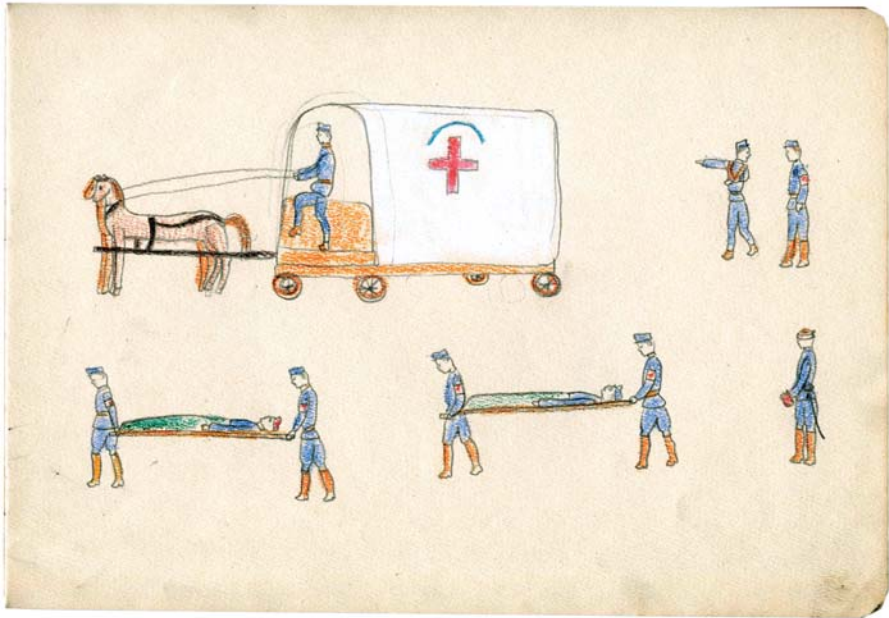
117 KAT. SZ. / CAT. NO.

Az 1914. december 16-án elhunyt Haller József arcképe egykor a 9. Nádasdy huszárezred tisztii ebédlőjét díszítette, ma a sárvári Nádasdy Ferenc Múzeum huszártörténeti gyűjteményében található, ltsz. NFM - HuT 83.104.1 http://huszarok.nadasdymuzeum.hu/targy_.php?targy=1844&fajta=12&keres=266 (2017-09-05).

KŐSZEGI BELLA 4 rajza:
1. sebesültszállító,
2. hadikórház,
3. hősi temető,
4. tábortűz a csillagos
ég alatt. /
1. Carrying wounded
soldiers,
2. Field hospital,
3. Hungarians
and Germans expel
the Russians,
5. War cemetery,
4. Campfire under the star
sky,
1916

110 KAT. SZ. / CAT. NO.

„GYERMEKVILÁGHÁBORÚ”

1914 – 1918
RAJZOKBAN

„GYERMEKVILÁGHÁBORÚ”

1914 – 1918

RAJZOKBAN

R. Kőszegi Bella, 1911.

Petrich Kató csinálta

Satobi.

BELLA ÉS KATÓ
KÉT RAJZOLÓ
KISLÁNY –
AKIBŐL MŰVÉSZ LETT

„PETRICH KATÓ CSINÁLTA”
ÉLETÚT, GYERMEKRAJZOK,
FELNŐTTKORI ALKOTÁSOK

KŐSZEGI BELLA ÉLETÚTJA

KÖSZEGI BELLA

ÉLETÚTJA

KÖSZEGI Bella (Sztarmármén, 1905. augusztus 26. – Port-au-Prince, Haiti, 1931. augusztus 22.), Kőszegi László görög–latin–magyar szaktanár és hírbíró Halter Izabella lánya. Ellentáji unokája, Günther Schreiber írta meg 2016-ban, felhasználva Bella különféle gyermekkori emlékeit.¹⁾

„A Petőfi utcai Halter-házban jött a világra, ahol dís vadászati és éremgyűjtő felvették az alföldi forrásait. Tizenhárom éves korában elkezdett öntetve juttatni Bella (gyermek) vissza: „Születtem Sztarmár-Németben, ahol Papi akkor tanár volt. A nagy család házában töltöttem életem két első évét. A ház nagyszülőim volt, mi csak ott lakunk. (...) Mindig figyelem a fegyvereket, amelyeket a vadászati korszakban naponta vetettek. A szobákat különösen akkor szerettem, mikor forró nyári napokon be voltak fűtve nyitva, és így egy napvígárgyűjtő a szobák falán vagy padlón. Ebben a fűtőházban olyan különösnek tűnt fel minden.”

KÖSZEGI BELLA és
MARGIT Kőszegi
Ősi (Béke) /
BELLA és MARGIT
KÖSZEGI with László
Ősi Kőszegi,
Sztarmár, 1918

1) KAT. SZ. / CAT. NO.

KÖSZEGI BELLA és
MARGIT
BELLA KÖSZEGI and her
sister MARGIT

1) KAT. SZ. / CAT. NO.

BELLA ÉS KATÓ
KÉT RAJZOLÓ
KISLÁNY -
AKIBŐL MŰVÉSZ LETT

„PETRICH KATÓ CSINÁLTA”
ÉLETÚT, GYERMEKRAJZOK,
FELNŐTTKORI ALKOTÁSOK
KŐSZEGI BELLA ÉLETÚTJA

9 789633 284094

